

Xarxes socials i esport als espais públics de Barcelona

XAVI CAMINO

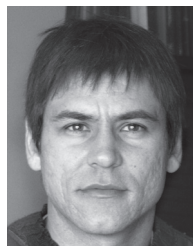
Llicenciat en Antropologia social i cultural.
Laboratori d'Investigació Social i Educativa.
INEFC-Centre de Barcelona
xavi.camino@hotmail.com

GASPAR MAZA

Doctor en Antropologia social i cultural.
Departament d'Antropologia, Filosofia i Treball Social.
Universitat Rovira i Virgili. Tarragona
gaspar.maza@urv.cat

NÚRIA PUIG

Catedràtica de Sociologia de l'Esport.
Laboratori d'Investigació Social i Educativa.
INEFC-Centre de Barcelona
npuig@gencat.cat

Xavi Camino

Gaspar Maza

Núria Puig

Resum

En aquest article es mostren alguns dels resultats de la investigació duta a terme entre el 2005 i el 2007, des del Laboratori d'Investigació Social i Educativa de l'INEFC de Barcelona. Com el mateix títol indica, l'estudi s'ha centrat en l'anàlisi de la forma en què són utilitzats esportivament determinats espais públics urbans (30) per diferents xarxes socials (62), moltes de les quals es creen i/o es desenvolupen a partir d'un esport i d'un espai públic concrets. Per això, els resultats que presentem a continuació pretenen d'explicar quines característiques presenten les xarxes socials i els esports analitzats, quines relacions es produeixen entre aquestes quan utilitzen un mateix espai i quina importància tenen aquestes xarxes socials per als individus que en formen part.

Paraules clau

Espai públic, Esport, Xarxes socials, Capital social, Punt de trobada.

Abstract

Social networks and sport in the public spaces of Barcelona

This article presents some of the results from the research completed between 2005 and 2007, from the Laboratory of Social and Educational Research of INEFC, Barcelona. As the title indicates the study is concerned with the analysis of how determined urban public spaces (30) are used for sports by different social networks (62), many of which develop and/ or create for themselves a specific public space, by means of their sporting practice. The results which are presented to follow attempt to explain characteristics which are reflected by the respective social networks and sports that we encountered during the field research, what relations exist among them where more than one social network or sport share the same space, and what importance to these social networks hold for the individuals who form them.

Key words

Public space, Sport, Social networks, Social capital, Meeting point.

Introducció

L'objectiu principal d'aquest article consisteix a analitzar les característiques de les xarxes socials que practiquen esport en diferents espais públics de la ciutat de Barcelona.

Al primer apartat fem una breu introducció sobre les perspectives teòriques que hem escollit per fer aquesta anàlisi, i també la forma en què hem adaptat aquestes teories al nostre propi objecte d'estudi. A continuació, oferim una explicació sobre el mètode utilitzat tot al

llarg de la investigació; després, l'apartat següent està dedicat a la presentació dels resultats obtinguts mitjançant la utilització d'alguns dels exemples que considerem més significatius. Finalment, a l'apartat de conclusions intentem de sintetitzar els aspectes més rellevants que es desprenen del conjunt de la investigació, així com alguns dels límits d'aquesta.

La perspectiva teòrica: l'anàlisi de les xarxes socials

Per definir el que entenem com a xarxa social partim de la definició que ens proposa Barnes (2004) quan diu que, en parlar de xarxes socials, ens referim a un camp social en què cada persona es troba en contacte amb un nombre determinat d'altres persones, algunes de les quals tenen contactes entre elles i unes altres, no. La imatge que l'autor té d'una xarxa és la d'un conjunt de punts, alguns dels quals s'uneixen amb línies. Aquests punts són les persones o, de vegades, grups. D'una altra banda, les línies indiquen la interacció entre les persones. Una imatge que, al nostre entendre, reflecteix aquesta definició és la que ens aporta Requena (1994) i que mostrem a la *figura 1*.

Uns altres aspectes importants que hem tingut en compte en utilitzar les teories de xarxes socials són:

Un actor determinat (ego) té relacions socials amb altres individus, els quals, de la seva banda, tenen relacions amb d'altres, que es poden trobar directament relacionats amb l'ego o amb altres actors, o no. L'ego està enllaçat a una xarxa de relacions socials l'estructura de la qual influeix en la conducta de l'ego. L'ego també pot manipular en certa mesura la seva xarxa social per als propis fins. La xarxa influeix sobre els individus, però també els individus poden influir sobre la xarxa.

D'altra banda, la gran majoria d'investigacions sobre xarxes socials (Requena, 2004; Molina, 2001; Bott, 1990; Lomnitz, 1994) identifiquen dos grans tipus de xarxes entorn d'un ego: en primer lloc, les formades per vincles familiars (biològics o adoptats) i, en segon lloc, les xarxes formades per les amistats¹ en diferents graus i connexions (laborals, lúdiques, veïnals, escolars, etc.).

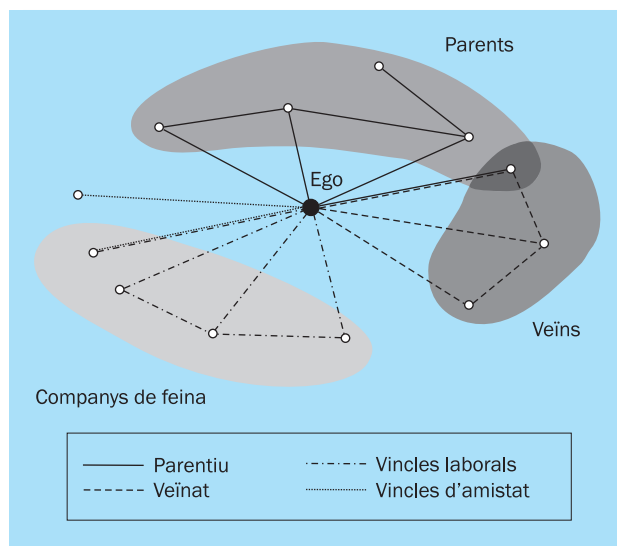

Figura 1
Representació gràfica d'una xarxa. (Font: F. Requena, 1994, p. 51)

Un altre punt a tenir en compte (Bott, 1990) és que la xarxa social es diferencia del grup social perquè aquest es compon d'individus que es coneixen tots entre ells, tenen rols interdependents, objectius comuns i una subcultura que els distingeix. En conseqüència, el grup social és una unitat menor que la xarxa i, per tant, una xarxa pot estar composta per un grup o per diversos grups.

Finalment, una altra perspectiva d'interès per definir les xarxes i valorar-ne el grau d'estabilitat o cohesió és la que permet d'observar les mobilitats que experimenten els membres de cadascuna. Amb aquest objectiu, utilitzem el model proposat per Magrinyà (1998), segons el qual podem analitzar les relacions socials que es produeixen en un territori d'acord amb el tipus de mobilitats que experimenten els individus. Així, podem distingir diferents mobilitats en relació amb quatre variables espacials, dues de definides per la vinculació a un espai (arrelament/desarrelament) i les altres dues definides per la realitat social que contenen (homogènia/heterogènia). Els actors socials associats a un arrelament territorial vincularan la majoria de les seves relacions socials a la mobilitat *veïnal*, de *proximitat*, si l'estructura social on viuen és molt homogènia, com és el cas d'un barri obrer tradicional; o la mobilitat *dual*, si l'estructura social és

¹ En la nostra investigació hem aprofundit, sobretot, en les xarxes socials formades per vincles d'amistat, de manera que les xarxes basades en vincles familiars han estat simplement detectades i descrites. En un futur considerem important orientar una investigació per poder aprofundir en l'estudi i l'anàlisi de les xarxes de famílies, la combinació d'aquestes amb amistats o altres de detectades, com les d'amistats d'origen institucional.

molt heterogènia, com és el cas de barris on conviuen diferents grups socials i culturals que no es barregen. En canvi, els actors que experimenten desarrelament espacial associaran la majoria de les seves relacions socials a la mobilitat *fragmentada*, caracteritzada per una xarxa de relacions que tenen lloc entre membres d'un mateix grup social en espais distants entre ells, i sovint, d'accés restringit; o a la mobilitat de *centralitat*, típica en els centres de les grans ciutats, on la concentració d'activitat comercial, turística, d'hoteleria i restauració i l'aglomeració de gent que no viu en aquell territori, atreta pels serveis que concentra, provoca experiències d'anonimat.

Per adaptar el conjunt de les teories sobre els dos grans tipus de xarxes socials (famílies/amistat) al nostre objecte d'estudi, les hem subclassificat seguint criteris d'edat i també de tipus d'esport practicat. Pel que fa a l'edat, hem establert 5 grups diferents:

- infantesa (de 0 a 12 anys),
- adolescents (de 13 a 18 anys),
- joves (de 19 a 29 anys),
- persones adultes (de 30 a 65 anys),
- gent gran (més de 65 anys).

En aquesta subclassificació per edats els límits no són exactes, sinó només aproximatius, de manera que en una mateixa xarxa o grup hi pot haver persones que es corresponen a grups d'edat diferents. Altres vegades, les xarxes de família solen ser formades per nens, nenes, adults i també hi pot haver gent gran i, en menor mesura, adolescents o joves.

Tenint en compte el tipus d'esport que practiquen els integrants d'aquestes xarxes les hem agrupat entorn de tres grans categories:

- Jocs i esports tradicionals. A la investigació entenem com a jocs i esports tradicionals les activitats anteriors a l'etapa de la revolució industrial que s'han mantingut al llarg del temps i que, en molts casos, han pres algunes característiques de l'esport modern (competicions, reglamentació més estricta, federacions i clubs, etc.). Moltes d'aquestes activitats físiques solen trobar-se associades a identitats

col·lectives populars o regionals (Lavega i Olasso, 1999). Les "bitlles catalanes", les "bitlles lleoneses", la "pilota de mà", la petanca, la "tanguilla" o "tuta", el takatà o el frontó, són alguns dels que, un cop realitzada la investigació, hem identificat als espais públics de Barcelona.

- Esports moderns. En aquesta categoria incloem totes les activitats físiques que es van desenvolupar a Anglaterra arran de la Revolució Industrial, a partir de final del segle XVIII i que, després, s'han estès arreu del món. Es tracta d'esports de llarga tradició reglamentària, associats al món dels clubs esportius, a la disciplina, a la recerca del rècord, a la competició, al treball en equip, als valors masculins, sobretot, en els primers temps. (Gutmann 1978; Mandel, 1986; Elias i Dunning, 1992). L'"equavòlei", el softbol, el futbol, el bàsquet, el criquet, el vòlei de platja, el tennis, el tennis de taula, el fúting o jòguing, són els casos que hem trobat durant la investigació.
- Esports postmoderns. Entenem com a esports postmoderns totes les activitats físiques que s'han desenvolupat en l'últim quart del segle XX, moltes totalment noves i altres de renovades. Les hem anomenat postmodernes perquè reflecteixen alguns dels canvis socials i culturals que estem experimentant (Olivera i Olivera, 1995; García Ferrando, 2006a i 2006b). Entre altres característiques, en destaquem: l'heterogeneïtat i la diversitat d'estils de practicar-les, com a reflex d'una societat orientada a la maximització del benestar individual (García Ferrando i Puig, 2003; Olivera i Olivera, 1995); la informalitat o desburocratització a l'hora d'organitzar-se, ben lluny de les reglamentacions institucionals i els clubs esportius, encara que en alguns casos experimenten processos d'esportivització i institucionalització (Puig i Heinemann, 1992; Olivera i Olivera, 1995); es practiquen a l'aire lliure, fora d'instal·lacions convencionals, a la recerca de nous espais per conquerir (Sánchez Martín, 2004; Puig i Heinemann, 1992). La dependència, en molts casos, del desenvolupament de la tecnologia i d'una xarxa productiva i comercial (Heinemann, 2002).²

² Altres característiques atribuïdes a l'esport postmodern: L'estètica i l'espectacularitat com a valors determinants de la pràctica (Ricardo Sánchez, 2004). La individualització de les pràctiques (García Ferrando i Puig, 2003). La recerca d'hedonisme, encara que en molts casos requereixi prèviament d'un gran esforç i disciplina física (Olivera i Olivera, 1995). La recerca de sensacions de risc (Sánchez Martín, 2003; Olivera i Olivera, 1995). La gran complexitat i especialització que presenten les diferents disciplines esportives amb modalitats internes (Pociello, 1987).

Així, els esports postmoderns identificats als espais públics de Barcelona són: el *skateboarding*, els patins de línia, el BMX, la bicicleta de muntanya, l'escalada esportiva, el surf, el surf de vela i totes les modalitats internes corresponents.

Hem incorporat aquesta agrupació de les xarxes en relació amb l'esport practicat basant-nos en Bourdieu (1988), Pociello (1995) i Laraña (1986), que posen èmfasi en el fet que els diferents esports que practiquen les persones o els grups responen, sobretot, a diferents formes simbòliques de distinció social. Així, per exemple, diverses xarxes d'amics, encara que totes siguin d'amistat, poden ser notòriament diferents si tenim en compte els esports que practiquen. Segons el tipus d'esport, es poden sentir atrets per la xarxa persones de diferents estils de vida, capitals socials i culturals, etc.

A continuació, passem a presentar alguns aspectes relatius al mètode utilitzat durant la investigació i també els criteris utilitzats per a l'elecció de la mostra i alguns altres aspectes del treball de camp que considerem rellevants.

Mètode

Els mètodes utilitzats durant el treball de camp han estat els següents: l'observació, l'observació participant, l'entrevista qualitativa a persones que formen part de les diferents xarxes socials i l'entrevista qualitativa a persones amb algun tipus de responsabilitat sobre els espais analitzats (educació, gestió, manteniment, jardineria, etc.). De forma complementària, hem utilitzat el treball hemerogràfic i la recerca arxivística. Aquesta última es va centrar en la premsa, bibliografia, revistes i documents oficials on apareixien informacions sobre els espais estudiats, sobre el projecte urbanístic que va donar forma a l'espai actual, sobre notícies de premsa relacionades amb els usuaris o informes sobre la realitat social que envolta els espais, etc.

L'observació

L'observació és un mètode que s'aplica quan es vol saber què fan les persones i no pas quina opinió tenen del que fan. Amb aquesta finalitat, en un primer moment vam elaborar una matriu d'observació seguint les instruccions suggerides per Heinemann

(2003) i per Quivy i Campenhoudt (1997). Partint de la perspectiva teòrica, es van fer diverses visites a diferents espais públics urbans, la qual cosa ens va permetre de modificar les categories establertes inicialment.

Les primeres observacions es van centrar especialment a registrar aspectes com ara: quines persones o grups principals es trobaven als espais, què hi passava; on se situava la xarxa o grup principal; quan es reunien; com s'interrelacionaven o com es diferenciaven de les altres xarxes. La matriu d'observació pot consultar-se a la *figura 2*.

L'observació també va tenir com a objecte identificar i constatar les característiques físiques dels espais, els seus elements infraestructurals, el tipus d'instal·lacions, el mobiliari, la forma d'accés, la seva gènesi, etc.

LES XARXES			
Espai		Districte	
Pont de Bac de Roda		Sant Martí	
TIPUS DE XARXA			
AMICS DE GENT GRAN DE JOCS I ESPORTS TRADICIONALS			
Localització dins l'espai:	Visibilitat	Posició en l'espai	Origen geogràfic:
Normalment, es col·loquen tocant la tanca de la via del tren, deixant pas a la gent que passa per allí.	Visible	Central	Majoria són de Sòria. Però també hi ha d'altres llocs. Un és gallec, un altre és...
Descripció gènere:	Edats:	Nombre de membres	
Nomis homes per tradició del poble (segons entervistat Máximo Moza).	Majoritàriament homes prejubilat o jubilat que oscil·len entre els 60 i els 70 anys. Pot haver-hi algun jove.	Unes 15 persones.	
Gènere	☐ Infants (0-11)	☐ Adolescents (12-19)	
Nomis homes	☐ Joves (18-29)	☒ Adults (29-65)	☐ Persones grans (65-99)
Activitats que practiquen:	Normes d'ús de l'espai:		
Tangulla o tota	No hi ha normes, però el primer que arriba marca els límits de l'espai (30x5metres) que utilitzen mitjançant uns tablons de fusta d'uns dos metres de llarg que guarden sota el pont marquen. Netegen		
Regles de l'activitat:	Descripció freqüència d'ús:		
Es fan dos equips de tres o quatre membres. Cada jugador té dos "tangsos" (disc d'acer, més o menys del tamany d'un cd, d'uns 300 grams). Aquest	Diari		
Descripció franja horària:	☒ Matins	☐ Tardes	☐ Nits
De 12h. a 14h.	☒ Laborables	☒ Caps de setmana	
Organització xarxa:	Economia:	Espais associats:	
Es troben espontàniament en l'espai. Tots saben que l'hora de trobada és de 12h. a 14h. Alguns que són del...	Hi ha uns dels membres de la xarxa que elabora tangos d'acer i els ven per 20 o 30 euros.		
Estructura xarxa	Procés apropiació:		
Horizontal	[Segons la versió dels tanguileros entrevistats] Practiquen i es coneixen la majoria des de fa uns 20 anys. Al principi practicaven darrere del mercat de Sant Martí.		
Tipus d'apropiació	Després es desplaçaren a jugar a la plaça de la Palmera de Sant Martí. Ara fa entre 10 i 15 anys que formen un club informal (no registrat entenc), el club de Tangulla		
Sense acord de negociació			
Transformació informal:	Manteniment informal:	Neteja informal:	
A la mateixa tanca que separa la via del tren de l'espai estudiat els membres de la xarxa han deixat permanentment:	Mantenen l'espai força net, fins i tot, lliure de pedres. Tenen uns escorbras amb les que netegen l'espai de excrements, pedres i...	Net	
☒ Aprofien mobiliari existent	☐ Transformen el mobiliari	☒ Aporten objectes propis	
Funció	Mobilitat:	☐ Fragmentada	
Segons ens explica l'entrevistat, la majoria dels que practiquen la tangulla és perquè els pobles de on provenen els homes, ja de...	Predomina la mobilitat de proximitat, doncs la majoria són de barris propers i arriben caminant, tot i que, també podem contemplar la...	☒ Veïnal	
☒ Identitat cultural	☒ Amistat	☐ Dual	
☐ Cohesió veïnal	☐ Salut	☒ Centralitat	
☐ Vincles família	☐ Esport	Observacions:	
Alguns dels membres d'aquesta xarxa visiten altres llocs on es practica la tangulla, com ara un altre escampat que hi ha a l'avinguda Rio de Janeiro. També alguns potser de més joves practiquen o practicaven el mlt-pilota o...			
RELACIONS ENTRE LES XARXES			
Intercanvi / Harmòniques:	Tolerància / Tolerància:	Conflicte / Tensions:	
A vegades algú ve que passeja per allí i coneix algun membre de la xarxa demana per jugar.	Fa un any i mig, compartien l'espai amb equatorians que practicaven jeca-volei, però no es molestaven gens. Aquests últims venien només els dies festius a partir de les 14h.	Una vegada, segons expliquen els tanguileros, van tenir una disputa amb una dona del barri que passejava el seu gos. Un dels tanguileros havia portat xorizo i el va deixar a sobre del...	
☒ Intercanvi	☒ Tolerància	☒ Conflicte	

Figura 2
Matriu d'observació.

GUIA D'ENTREVISTA

ENTREVISTA A POBLACIÓ USUÀRIA

- 1. Punt de trobada (pot ser l'activitat i/o l'espai)**
 - Fa molt de temps que utilitza aquesta instal·lació?
 - Quant de temps hi passa?
 - Utilitza l'espai habitualment?
 - Quina activitat esportiva hi realitza?
 - Per què ve aquí i no a altres llocs?
- 2. Xarxes socials**
 - Coneix altres persones que hi vénen? Quines relacions hi té?
- 3. Mobilitat**
 - D'on ve? Viu a prop d'aquí? Com hi ve?
- 4. Context i veïnat**
 - 4.1. Espai públic**
 - Quins avantatges o desavantatges té aquest espai? Creu que està ben conservat? Com el milloraria?
 - 4.2. Gènere, classe social, edat, origen geogràfic dels usuaris**
 - Quin tipus de gent hi ve, aquí? En coneix les característiques? (dones, homes, immigrants...)
 - 4.3. Descripció de l'espai**

ENTREVISTA A RESPONSABLES

- 1. Punt de trobada (pot ser l'activitat i/o l'espai)**
 - Quina opinió té d'aquesta instal·lació/esport?
- 2. Xarxes socials**
 - Quin coneixement té dels grups que vénen en aquest espai? Hi ha entitats o persones associades a la gestió d'aquesta instal·lació? Com?
- 3. Mobilitat**
 - D'on ve la gent? Viu a prop d'aquest lloc? Com hi ve?
- 4. Context i veïnat**
 - 4.1. Espai públic**
 - Quant de temps fa que gestiona aquesta instal·lació? Quins projectes hi ha respecte a aquest espai? Com està organitzada la gestió? Doni la seva opinió sobre aquests tipus d'espais a les ciutats. Vostè va tenir alguna relació amb la concepció d'aquest espai?
 - 4.2. Gènere, classe social, edat, origen geogràfic dels usuaris**
 - Quin tipus de gent hi ve, aquí? En coneix les característiques? (dones, homes, immigrants...)
 - 4.3. Descripció de l'espai**
 - Com s'hi realitza el manteniment? En cas afirmatiu, com s'organitza?

Figura 3
Guia d'entrevista.

D'aquesta manera, l'observació va voler recollir, en un primer moment, el màxim nombre d'elements significatius, i alhora registrar els diferents espais com si fossin escenaris d'interacció entre persones, grups, elements físics i esport.

L'observació participant

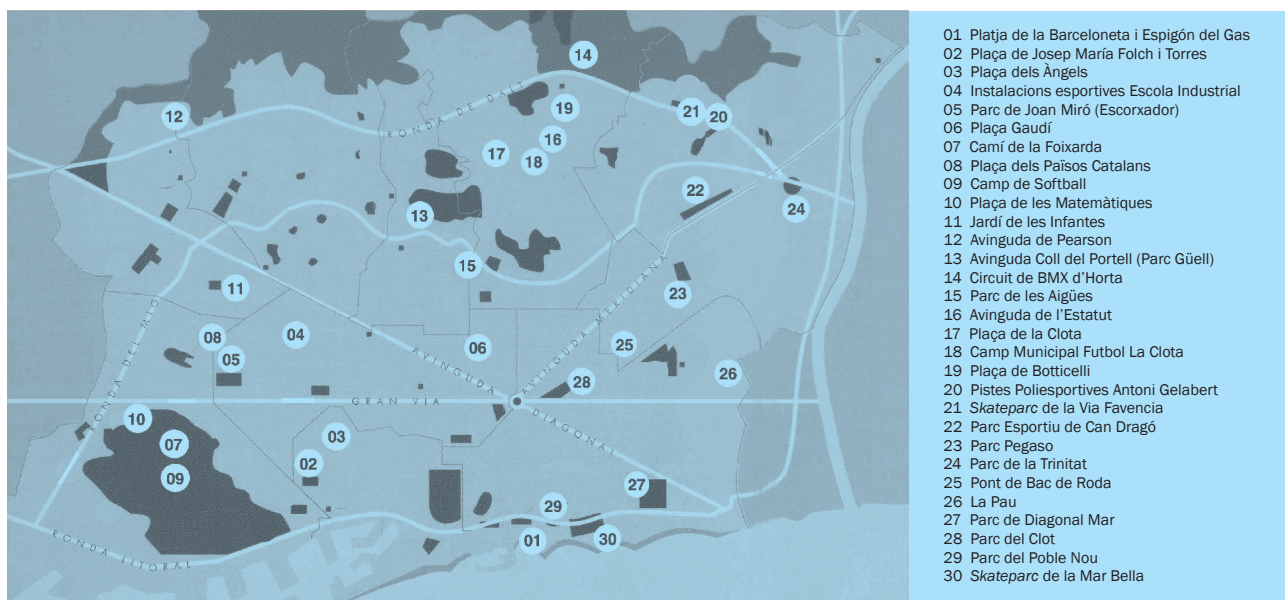
L'observació participant és el mètode mitjançant el qual els investigadors intenten submergir-se en la vida quotidiana del grup (en aquest cas, les diferents xarxes detectades després de les primeres observacions) a través d'una estada més o menys prolongada en el grup i tractant de minimitzar l'impacte que la seva presència provoca entre els membres del conjunt observat. L'objectiu principal en aquest cas va ser familiaritzar-se amb els significats culturals, els valors, els costums, l'estructura social del grup, etc.

Es van fer un total de 263 observacions participants, en dates i horaris diferents, entre gener i agost del 2006. Totes les dades extretes de l'observació participant van ser emmagatzemades mitjançant el programa informàtic ACCESS que permet d'arxivar alhora dades quantitatives i observacions qualitatives.

L'entrevista qualitativa

Per poder aprofundir en els resultats de les observacions i obtenir informacions que l'observació no va poder proporcionar, es van realitzar entrevistes qualitatives, anomenades també entrevistes semidirigides o semiestructurades (Quivy i Campenhoudt, 1997; Heinemann, 2003). Se'n van fer un total de 78. En aquestes entrevistes es va intentar de recollir, d'una banda, el punt de vista dels actors-usuaris sobre els espais, les xarxes socials i els esports; i de l'altra, visions més distants, procedents tant de l'equip investigador com de persones encarregades del manteniment dels espais, dels tècnics d'esports dels districtes o d'entitats gestores de projectes relacionats; és a dir, visions de persones que, encara que no participen en les xarxes socials i en les pràctiques esportives, sí que tenen influència directa o indirecta en l'espai que aquestes utilitzen.

Per preparar la guia d'entrevista es va seguir un procediment similar a l'utilitzat en la realització de les fitxes d'observació. Com es pot veure a la figura 3, on es presenta la guia d'entrevista, es pot veure que hi ha molta semblança amb les fitxes d'observació.

Figura 4

Mostra d'espais seleccionats per a la investigació. (Font: Francesc Magrinyà)

La mostra

Els espais seleccionats per a la mostra es poden consultar a la *figura 4*.

La selecció d'aquesta mostra es va fer tenint-ne en compte la representativitat (districte, característiques, activitats que s'hi poden realitzar, etc.) per al conjunt de la ciutat de Barcelona. La prospecció que es va fer per confirmar definitivament la selecció va servir per ratificar la importància d'aquests espais com a llocs de trobada per a diferents xarxes socials. Per això, es van descartar alguns espais que mostraven poc ús i es van afegir a la mostra alguns que apareixien com a veritables pulmons de la ciutat, en el sentit que eren molt freqüentats i utilitzats.

Un cop seleccionada la mostra es va sotmetre cada espai a de cinc a vuit observacions participants i s'hi van fer de dos a quatre entrevistes entre octubre del 2005 i juliol del 2006. Els mesos d'hivern es va poder observar un dèficit d'ús de la majoria dels espais, un ús que a la primavera va créixer de manera exponencial fins a l'estiu.

Anàlisi de les dades

Per analitzar les dades es va utilitzar el mètode d'anàlisi de contingut mitjançant categories temàtiques. L'establiment de categories es va fer en funció del marc

teòric. Per tant, les informacions es van agrupar en les tres categories següents:

1. Característiques de l'espai que, tal com es comenta a la introducció del dossier monogràfic, poden influir en els comportaments de les xarxes.
2. Xarxes socials
3. Relacions entre les xarxes socials.

Cada categoria va ser dotada de subcategories, dins de les quals es va anar incorporant la informació recollida, tant quantitativa com qualitativa. Com és usual, el procés d'establiment de les subcategories va requerir moltes proves fins que es va donar per definitiu.

El procediment per anar omplint les subcategories va començar per l'anàlisi de les fitxes d'observació. Les entrevistes es van fer en una fase posterior i la seva anàlisi va tenir com a finalitat completar les informacions que faltaven. Es va buscar la "saturació" d'informació per a cada subcategoria que es considerava assolida quan es tenia una descripció exhaustiva de les categories establertes.

1. Característiques de l'espai

- 1.1. *Gènesi de l'espai*: Com s'ha arribat a l'ús actual? Hi ha hagut participació d'enti-

tats veïnals? És fruit d'un procés reivindicatiu?...

- 1.2. *Accés a l'espai:* Barreres urbanístiques i arquitectòniques, proximitat o llunyania de la xarxa de transports públics, rampes, parets, etc.
 - 1.3. *Característiques físiques:* Equipaments existents, circuits, dimensió de l'espai, caràcter multiesportiu o no.
 - 1.4. *Tipus d'esports que es poden practicar.*
 - 1.5. *Manteniment:* Com es fa? Depèn exclusivament d'un organisme públic? Hi ha col·laboració de la població usuària? S'ha creat alguna associació per fer aquest manteniment?
2. *Xarxes socials*
- 2.1. *Característiques demogràfiques:* El nombre de membres que les formen, la mitjana d'edat, el gènere, el lloc d'origen dels components, llocs de l'espai on es troben, etc.
 - 2.2. *El procés de formació i evolució de les xarxes.*
 - 2.3. *Els costums de les xarxes:* L'esport que practiquen, les reglamentacions que estableixen, els horaris de trobada i ús de l'espai, les formes i processos d'apropiació de l'espai, la forma d'organització de la xarxa o grup, etc.
 - 2.4. *Tipus de mobilitat:* Veïnal o de proximitat, de centralitat, dual i fragmentada.
 - 2.5. Les funcions que la xarxa i les seves pràctiques representen per als seus membres: capital social, reforç dels vincles familiars o d'amistat, reproducció d'una identitat cultural o un estil de vida, formes de cohesió veïnal o control social, socialització masculina, salut, lúdica, etc. Cada xarxa pot tenir més d'una funció.
3. *Relacions entre les xarxes*
- 3.1. *Harmòniques o d'intercanvi.*
 - 3.2. *Tolerància o coexistència.*
 - 3.3. *Conflicte.*

Resultats

Les xarxes socials en resum

Hem identificat un total de 62 xarxes socials als 30 espais públics urbans estudiats i hem calculat que són aproximadament unes 2.200 persones les que en formen part.

A la mostra que hem estudiat hi ha un 83,9 % de les xarxes socials basades en vincles d'amistat, mentre que els vincles familiars apareixen en un 27,4 %. Hem d'advertir que en un 11,3 % podem trobar tant vincles d'amistat com de família. Dins de les xarxes d'amistat són rellevants les xarxes de joves i adults (30,6 %) seguides de les de gent gran (19,4 %), les d'adolescents i joves (12,9 %), les de només adolescents (6,5%) i les d'iniciativa institucional (3,2 %). Els esports més practicats a l'espai públic són els esports moderns (54,8 %) i, en concret, el futbol i el bàsquet, seguits dels esports postmoderns (24,2 %) i els jocs i esports tradicionals (21 %).³

A continuació, passem a veure una descripció qualitativa de les dues xarxes principals (famílies/amistat, en les seves diferents subcategories) prenent com a base alguns exemples significatius. En la descripció d'aquests exemples seguim l'esquema de categories bàsic de la investigació, és a dir: característiques principals de la xarxa, costums, tipus de mobilitats i les seves funcions socials.

Xarxes socials de família

Les xarxes socials de família es caracteritzen principalment per estar formades per grups de nens i nenes acompanyats dels pares i/o mares, que utilitzen l'espai públic els caps de setmana o les tardes dels dies feiners per practicar de forma informal o lúdica diferents activitats esportives. Practiquen tota mena d'esports recreatius (*skateboarding*, patinet, patins, tennis de taula, pilota, bicicleta, frontó, bàsquet, voleibol, etc.) i el joc reforça els seus vincles familiars.

En relació amb les característiques dels espais de trobada, les xarxes de famílies, tant les autòctones com les d'origen immigrant, solen utilitzar espais propers als seus habitatges, encara que també poden arribar a utilitzar espais més allunyats que tenen una certa centralitat com, per exemple, els grans parcs o les platges de l'àrea

³ Vegeu més detall a l'article de Magrinyà d'aquest mateix dossier monogràfic.

El caràcter lúdic amb què acostumen a practicar esport les famílies facilita que s'adaptin als elements urbans que es troben quan no hi ha instal·lacions esportives properes o bé estan ocupades. (Foto: Daniel Juan i Mariano Pasarello)

metropolitana. Si és possible, prefereixen els parcs amb instal·lacions adequades per al joc infantil i per a pràctiques esportives modernes, com ara el bàsquet, el frontó, el futbol, el tennis de taula, etc. Utilitzen els espais i instal·lacions que es troben més propers a les zones d'habitatge i zones de pas perquè són espais visibles, que donen més sensació de seguretat. No obstant això, mostren una gran adaptabilitat a diversitat de situacions, de manera que utilitzen diferents elements urbans per improvisar camps de joc quan no hi ha instal·lacions disponibles.⁴ Al Parc del Clot, molts pares i mares amb els fills utilitzen les diferents parets externes d'un poliesportiu com a petits frontons mentre esperen el seu torn per jugar al frontó central. Al parc del Poble Nou, improvisen porteries amb diferents objectes fent servir, de vegades, fins i tot una cistella de bàsquet com a pal d'una porteria. Altres exemples de xarxes de famílies es poden trobar a: els Jardins de les Infantes, el Parc Pegaso, el Parc Diagonal Mar, les Pistes Poliesportives Antoni Gelabert, la platja de la Barceloneta, etc.

Xarxes socials d'amistat

Xarxes socials d'amistat entre adolescents

Aquestes xarxes d'amistat, com el propi nom indica, solen estar formades per nois i noies, d'entre 12 i 18 anys. Passen moltes hores a l'espai públic des-

prés de les jornades escolars. Encara que poden ser mixtes, únicament són els nois els que solen practicar esport. Segons l'esport que practiquen, les podem subdividir entre les que practiquen esports moderns i les que practiquen esports postmoderns. Les relacions que es construeixen es troben associades a una mobilitat veïnal, de proximitat. Molts, es coneixen del barri o de l'escola, i utilitzen el parc o l'espai públic més central com a punt de trobada. No obstant això, també arriben a experimentar mobilitats fragmentades i visiten altres espais de la ciutat sobretot, quan practiquen esports postmoderns. La funció principal de la xarxa és la sociabilitat entre adolescents, entre els quals les formes simbòliques de distinció social juguen un paper molt important.

Un practicant de patins en línia de *streetstyle* (*roller*) –esport postmodern– explica les seves relacions d'amistat associades a una mobilitat fragmentada, d'aquesta manera:

“Són de diferents barris [els seus amics], perquè la majoria dels meus amics els conec de competicions, perquè gairebé sempre en això es comença sol, es comença sol fins que ja vas agafant nivell, vas a competicions, allà veus gent, dius de quedar, quedem aquí o allà i ja et vas fent la crew. La crew és com un equip, un team, però que així, en llenguatge de barris baixos es diu així, crew” (*roller* usuari esporàdic del skateparc de la Mar Bella).

Quan es tracta de xarxes que practiquen esports moderns, solen utilitzar espais amb instal·lacions adequades al seu esport, encara que també –com les xarxes de famílies– s'adaptin a diferents situacions, com ara practicar el futbol en pistes de bàsquet, improvisant porteries amb diferents objectes.

Les xarxes que practiquen esports postmoderns també utilitzen espais amb instal·lacions adequades per al seu esport favorit, com els skateparks, però també fan servir tota mena de mobiliari urbà de la ciutat per practicar el seu esport, com fan els skaters, els rollers o els *bi-rollers*. Fins i tot alguns d'aquests refusen les instal·lacions adequades i prefereixen utilitzar el carrer.

“Jo sóc més de street, no de skatepark. Amb street vull dir el carrer. Les coses que hi ha al carrer, les utilitzes per a grindar i tot això. I el skatepark no m'agrada, em tira més l'altre, el street” (*skater* entrevistat a la Plaça dels Àngels).

⁴ Per aprofundir en aquests aspectes llegir l'article de Willcocks en aquest mateix dossier monogràfic.

Un grup d'amics adolescents es troba, prop de casa seva, al Parc de Can Dragó, per practicar bàsquet durant el temps lliure. (Foto: Xavi Camino)

“Solem anar a baranes, passamans [...] Per exemple, a Sant Cugat n'hi ha una, a Cerdanyola, a Castellar del Vallès [...] llocs on podem patinar. O aquí a Barcelona també, però ara que han posat la llei aquesta, ja no ens deixen a qualsevol lloc” (*roller*, entrevistat a la Plaça Universitat).

Per a molts dels membres d'aquestes xarxes, sobretot les vinculades a esports postmoderns, Internet és un important mitjà de comunicació, un punt de trobada al fòrum, com podem veure en la cita següent:

“Per Internet parlem tots els de la crew [la xarxa social], fixem uns llocs on anirem de ruta i llavors diem: “quedem a les 11 a tal lloc”. Jo què sé, a plaça Catalunya, per exemple, d'allà anirem, per exemple, a Sant Cugat, després al *skatepark* de Castellar i al final acabarem a [...]. I estem tot el dia fora, patinant, mengem en algun Mc Donald's o en algun lloc i després a casa” (*roller*, usuari esporàdic del *skatepark* de la Mar Bella).

Xarxes socials d'amistat entre joves i adults

Aquestes xarxes d'amistat són les més nombroses (30,6 %). Majoritàriament, es troben formades per homes d'entre 18 i 65 anys. No obstant això, n'hi ha algunes que són mixtes, sobretot entre les que practiquen esports moderns o postmoderns. Es pot destacar aquí igualment que, quan practiquen jocs i esports tradicionals, es troben també amb gent gran. Encara

que les característiques que presenten totes elles solen ser molt diverses, ens ha estat útil agrupar-les entre les que practiquen jocs i esports tradicionals, les que practiquen esports moderns o les que practiquen esports postmoderns. A continuació passem a veure'n alguns exemples.

Xarxes socials d'amistat entre joves i adults, que practiquen jocs i esports tradicionals

Un cas interessant per veure aquesta mena de xarxes, és la formada per les persones que practiquen frontó. Ens fixarem, com a exemple, en les pràctiques de frontó a tres espais diferents (Parc del Clot, Parc de les Aigües, Parc de la Trinitat).

En primer lloc, com a la majoria de xarxes d'amistat, la xarxa representa una important font de capital social per als seus membres, en el sentit que, moltes amistats que neixen en un espai, practicant un esport, s'acaben desenvolupant en altres activitats i àmbits. Així ens explica un assidu habitual del frontó del Parc del Clot:

“Aquesta és la motivació de la gent, després s'ajunten per fer altres coses, potser en l'època dels bolets queden aquí i se'n van a agafar bolets o queden per anar en bici o organitzen un sopar de Nadal. És a dir, que es pot veure això com un club social, a una altra escala, més petit. Hi ha gent que potser ja no treballa, perquè estan jubilats o pels motius que siguin i vénen aquí i tenen una motivació” (usuari habitual del Parc del Clot).

Molt comú entre els usuaris dels diferents frontons que hem estudiat són els acords en els horaris, les regles d'ús de l'espai i les regles del joc, que tots coneixen. Aquests acords s'assoleixen a partir de la trobada diària, la convivència quotidiana i els vincles de confiança. Per exemple, al Parc del Clot, mantenen un horari establert per nivells:

“Aquí, cap a les 8,30 h comencen a venir els de nivell més baix, perquè aquí es juga per nivells. Primer hi ha un nivell més baix, perquè potser són més grans, tenen 65 anys o més. Llavors, aquests vénen més aviat, i se'n van cap a les 10. Després ve gent que potser tenen 50 o 45 anys, que ja juguen més potents i llavors potser comencen a les 10 i juguen fins a les 12 o la 1 h. Però després, a la tarda, cap a les 14,30 h comença a venir la gent que ve a la tarda, que serien els que treballen al matí i vénen a jugar

i potser estan de 14,30 h o de 15 h, fins a les 17 h o 18 h. Després, els dissabtes i diumenges ve la gent més potent, ja al matí. I a les tardes, els caps de setmana, normalment no vénen” (usuari habitual del Parc del Clot i del Parc de les Aigües).

De la mateixa manera que es posen d'acord en horaris, usos i regles de joc, també s'organitzen per al manteniment de les instal·lacions. Al Parc de les Aigües, els usuaris del frontó s'organitzen per fer el manteniment de la pintura i les fissures i forats de la paret i el terra. Quan es tracta de reparacions més complicades demanen ajuda als jardineros de Parcs i Jardins que s'encarreguen del parc:

“Cada X temps reunim uns diners i ho pintem [...]. Això [es refereix a una part de les tanques que van caure] ho va arreglar Parcs i Jardins. Han vingut, perquè és clar, això per a nosaltres era molt difícil i han portat un camió i ho han arreglat una mica. Ho demanem a Parcs i Jardins” (usuari habitual del frontó del Parc de les Aigües).

En altres casos, com al Parc del Clot, els usuaris s'ho van manegar per adaptar i convertir un espai, que estava dissenyat per realitzar projeccions de cinema a l'aire lliure, en un frontó, i en el cas del Parc de la Trinitat, un home sol s'encarrega del manteniment de les línies. L'esforç per mantenir i adaptar l'espai, així com la trobada diària entre amics genera un vincle d'apropiació positiva de l'espai. El fan servir, el mantenen i volen que els altres el mantinguin en bon estat.

Finalment, la mobilitat que experimenten els usuaris dels frontons sol ser de proximitat, de manera que els més habituals de cada frontó hi viuen a prop o en barris propers. No obstant això, també hi ha un gran nombre d'usuaris que experimenten una mobilitat fragmentada, en aquest cas, ens referim a usuaris que vénen de lluny, que coneixen i utilitzen altres frontons:

“Són molt variats. De tots els barris, hi ha gent que potser ve de Badalona, de Santa Coloma, d'altres són d'aquí de Sant Andreu, d'altres són del Guinardó, jo sóc de Sant Andreu, tocant al Guinardó [...] Després hi ha alguns que són d'aquí, és clar, són del barri. Però on jo també jugo hi ha gent del barri, la majoria, si hi anem 10 són uns 5 del barri, segur, però els altres, un ve de Mataró, un altre de Santa Coloma, un altre ve de la Vila Olímpica, un altre de més enllà d'Hospitalet” (usuari del Parc del Clot).

El frontó del Parc del Clot va ser dissenyat com un cinema a l'aire lliure. Els mateixos usuaris el van anar convertint en un frontó. (Foto: Xavi Camino)

Xarxes socials d'amistat entre joves i adults que practiquen esports moderns

Pel que fa a les xarxes d'amistat formades per joves i adults que practiquen esports moderns, presenten altres característiques, com veurem a continuació. Per començar, podem establir una diferència entre les xarxes que practiquen esports en instal·lacions esportives a l'aire lliure i les que no tenen instal·lacions per practicar-hi el seu esport i utilitzen descampats o un altre tipus d'instal·lacions, que adapten a les seves necessitats. Les primeres, practiquen esports molt estesos, com el futbol, el bàsquet i el vòlei platja, que gaudeixen d'instal·lacions escampades per tota la ciutat, mentre que les segones practiquen esports poc coneguts, que han estat importats d'altres països i per això no tenen instal·lacions adequades, com ara el criquet, l'equavòlei o el softbol.

Igual com a les xarxes d'amistat descrites anteriorment, també en totes aquestes l'amistat és un dels motius principals en la configuració de les xarxes i vincles. Hem preguntat a un usuari del Parc Diagonal Mar, per què li agradava venir a practicar futbol en aquest lloc, i ens ha respost:

“Per la conya que hi ha sempre. La conya, el riure. I fer una mica d'esport. Riure'ns una estona amb els col·legues quan la caguen [...] Jo he fet més amics aquí que caminant per allà. Per aquí passa molta gent” (usuari habitual del Parc Diagonal Mar).

Així, moltes amistats s'originen en el mateix espai i no van més enllà de l'activitat esportiva. En aquests casos, no cal que es truquin per trobar-se, tots saben en quins espais i en quins horaris es pot jugar i, més o menys, a qui et trobaràs.

“Més o menys ens coneixem entre tots, com a mínim de vista, però bé, de vegades jugues amb uns i altres vegades jugues amb d'altres, però més o menys ens coneixem tots de vista i fem els equips, depenent del dia i de qui hi hagi” (usuari del Parc del Poble Nou).

Però, en altres ocasions, l'amistat s'acaba desenvolupant en altres espais i activitats, com en el cas del frontó.

Pel que fa a les regles que s'estableixen, quan juguen a futbol, cada espai manté els seus propis acords i regles. Per exemple, al Parc Diagonal Mar es juga d'aquesta manera:

“Aquí juguen així, als dos gols surt un equip i n'entra un altre. El que guanya es queda i el que perd se'n va i així sempre, fins que el guanyador perd o es cansa. I si hi ha tres equips, doncs, van fent rotacions els que perden” (usuari del Parc Diagonal Mar).

Mentre que al Parc de l'Escorxador juguen així:

“Al Parc de l'Escorxador juguen als dos gols i surten els dos equips, normalment, i n'entren uns altres dos. Però només juguen els dissabtes a la tarda” (usuari del Parc Diagonal Mar).

En general, però, els esports moderns com el futbol o el bàsquet, en tractar-se d'esports molt estesos mundialment, faciliten la trobada entre persones de diferents llocs d'origen. En el cas del Parc del Diagonal Mar, un usuari ens explica:

“Sol venir una mica de tot: peruans, equatorians, solen venir argentins, uruguaians, algun brasiler, catalans que viuen aquí i gitanos que tenen un bon equip aquí [...] Si hi ha poca gent ens barregem, si hi ha molta gent, doncs cada un amb el seu equip” (usuari del parc Diagonal Mar).

Si ens fixem ara en el manteniment de les instal·lacions, en tractar-se d'esports que gaudeixen d'instal·lacions esportives per tota la ciutat i que requereixen poc manteniment, els usuaris no necessiten

organitzar-se per a tenir-ne cura o per ocupar-se del manteniment. Quan hi ha algun desperfecte que impedeix desenvolupar el joc, com ara una cistella trencada o una porteria caiguda, alguns usuaris avisen el Districte o els treballadors de Parcs i Jardins i, llavors, aquests, de manera informal, solucionen el problema dins de les seves capacitats. Diu un tècnic d'esports de districte respecte a aquestes reparacions:

“La brigada no està prevista per fer això. La brigada està per al manteniment dels edificis. I això és un a més a més que jo els colo. Això és el que jo els dic: ‘escolta, que això és perillós i podria passar alguna cosa’. I llavors, van per a allà, perquè jo sóc d'Esports i allò és material esportiu. Però, realment, ells fan manteniment dels edificis, però no manteniment de la via pública. És de forma informal, entens?” (tècnic d'esports de Districte).

No obstant això, en determinades ocasions, o bé perquè en alguns districtes el manteniment és encara més complicat o bé perquè els mateixos usuaris no utilitzen aquest mitjà informal de comunicació per aconseguir una reparació puntual, en alguns casos es dona un manteniment fet pels mateixos usuaris. Per exemple, les cistelles del Parc de l'Espanya Industrial han estat arreglades diverses vegades pels mateixos usuaris i les línies del camp de joc de les cistelles de bàsquet del Parc de Can Dragó són pintades i repintades pels mateixos usuaris.

Respecte a la mobilitat que experimenten els membres d'aquestes xarxes, sol ser molt variada. Alguns grups es coneixen del barri i utilitzen les instal·lacions més properes per trobar-s'hi i jugar alguns partits de bàsquet o futbol. Al Parc Diagonal Mar, un usuari diu:

“Normalment, la gent és del barri. Ajunten els equips i vénen aquí a jugar” (usuari del Parc Diagonal Mar).

Però també hi ha grups que vénen de lluny, d'altres barris, per jugar amb altres grups que ja es coneixen de vista en diferents espais:

“Nosaltres venim de diferents llocs, del centre, de Sants i l'altre de Sant Adrià. Ens coneixem de la universitat i venim aquí perquè és a prop de la platja, és fàcil aparcar el cotxe, correm una mica i després venim aquí a jugar un partidet” (usuari del Parc del Poble Nou).

Al Parc Diagonal-Mar, diferents grups d'amics adults es troben per realitzar partits de futbol. Es queda sempre l'equip que guanya per dos gols. (Foto: Xavi Camino)

Xarxes socials d'amistat entre joves i adults que practiquen esports postmoderns

Com en les anteriors, l'amistat és una de les raons principals de formació d'aquestes xarxes. Segons l'esport que practiquen, mostren unes característiques determinades. Vegem a continuació, algunes de les xarxes més significatives.

Entre les que contenen un nombre més gran d'adults i el mateix percentatge de dones que d'homes, destaca la xarxa que es troba per patinar al Parc del Clot. Un soci de l'Associació de Patinadors de Barcelona, ens explica que un dels principals objectius de l'associació consisteix a promoure les relacions d'amistat:

“Ni com a associació esportiva, només associació sense ànim de lucre [...] la veritat és que no mantenim relacions amb la federació. Diguem que busquem diferents coses. Nosaltres és en pla més lúdic, sense presses, patines, hola que tal, fas la xerradeta i després prenem una cervesa. No en pla velocitat, fer un concurs [...] a nivell competitiu també hi participem, alguns, en campionats, però no és el nostre afany” (soci de l'Associació de Patinadors de Barcelona).

Així, amb aquestes expectatives, els membres d'aquesta xarxa van fundar una entitat social, el 2002, amb el nom d'Associació de Patinadors de Barcelona. Des de llavors organitzen trobades, cursos d'aprenentatge, participen en celebracions municipals, etc. Segons explica un dels membres de la junta directiva, s'inspiren

en organitzacions que han arribat a muntar, a París i a Londres, trobades on s'arriben a aplegar fins a 2.000 patinadors per realitzar recorreguts per la ciutat. En el moment en què es va fer l'entrevista hi havia gairebé quatre-cents socis inscrits a l'entitat, encara que només la meitat solia participar a les trobades: els dimarts a la nit, al Parc del Clot, on realitzaven exercicis d'iniciació i de perfeccionament, i els divendres a la nit es trobaven per fer recorreguts per la ciutat. Un membre de l'associació ens explica així el seu projecte:

“Una de les nostres finalitats és tenir una ruta, com la tenen ciutats com París, on s'ajunten milers de persones i és una festa, nosaltres volem que creixi, que hi hagi molta gent, que no sigui una cosa estable, però que sigui bonica” (soci de l'Associació de Patinadors de Barcelona).

I mitjançant la pàgina web www.patinar-bcn.org, el “boca-orella” i el telèfon, és com es difon i es transmet la informació en relació amb els esdeveniments de l'associació, on seran les pròximes trobades, imatges de sortides recents, etc.

Encara que el Parc del Clot s'ha convertit en un punt de trobada important els dimarts a la nit, la mobilitat que experimenten els membres d'aquesta xarxa és bàsicament fragmentada, de manera que vénen de llocs molt diferents i molt distants i, alhora, utilitzen altres llocs i esdeveniments festius per a altres trobades.

Unes altres xarxes importants a tenir en compte dins d'aquesta categoria, són les de *skateboarding*, explica-

El túnel del Camí de la Foixarda ha estat transformat en un rocòdrom de lliure accés a partir de la iniciativa d'alguns usuaris, que hi han invertit diners i hores de treball desinteressadament. (Foto: Xavi Camino)

des en aquest mateix dossier monogràfic per Camino, i la dels escaladors de la Foixarda (Camino, 2003). Totes dues constitueixen exemples clars de xarxes participatives que han generat importants processos d'apropiació i transformació de l'espai urbà.

Xarxes socials d'amistat entre gent gran que practiquen jocs i esports tradicionals

Aquestes xarxes es formen sobretot entorn de jocs i esports tradicionals. La majoria dels components són sempre homes, encara que en alguns casos les dones també hi participen o només observen. Sovint, acaben esdevenint associacions o clubs esportius vinculats a l'espai de trobada del barri on viu la majoria. Per tant, la seva mobilitat sol ser de proximitat, veïnal. El capital social es constitueix, sobretot, a partir de la preocupació per la salut, una cosa pròpia de la sociabilitat entre persones grans (Puig i Mosquera, 2002).

“És de salut, salut al 100 per 100. Aquí veus senyors de 80 i tants anys jugant, i juguen tots els matins. I és una meravella. El seu pare té 85 o 86 i ve aquí tots els matins a veure com es juga” (usuari del frontó del Parc de les Aigües).

No obstant això, tampoc no es tracta de l'única funció, sinó que també té relació amb la forma de mantenir

Els aficionats a les bitlles lleoneses, del barri del Carmel, van aconseguir un espai adequat per a les seves partides i pràctiques, el 1996, un cop constituït el "Club de Bolos Leoneses de Horta"; després d'una llarga experiència d'informalitat que van iniciar els anys setanta. (Foto: Xavi Camino)

antigues amistats, ocupar el temps amb activitats de lleure, diversió, passar l'estona, etc.

Alguns exemples interessants d'aquest tipus de xarxa serien els practicants de bitlles lleoneses (Bellvitge, Plaça de la Clota, Parc de l'Escorxador), de petanca (difosos per tota la ciutat) o de la 'tuta' (Pont Bac de Roda).⁵

Relacions entre les xarxes

Un punt important d'aquesta investigació ha estat observar i constatar les relacions que es produeixen entre les diferents xarxes, que en ocasions arriben a coincidir amb les seves activitats en un mateix espai públic.

En la majoria dels espais observats hem observat que es produeix una coexistència pacífica entre les xarxes socials. En alguns casos, no arriben ni a trobar-se, perquè cada una té els seus propis ritmes temporals. En altres casos, sí que coincideixen i acostumen a mantenir un respecte mutu entre elles, amb relacions, en general, molt distants, i codis de normes de relació no escrits. Algunes mantenen acords parlats sobre la distribució horària dels usos de l'espai. En general, les formes de relació no són conflictives. Pot ser que en els inicis de coincidir es produïssin friccions, però han arribat a acords (ocupar-se del manteniment de l'espai, deixar les coses tal com s'han trobat, etc.) destinats a facilitar la convivència. S'arriba a compromisos que, fins i tot, poden sorprendre com, per exemple, l'acord a què van arribar els skaters i els bikers que compartien la pista de skateboarding de la Mar Bella; tots els usuaris habituals ho saben:

“És que aquí hi ha un acord d'aquests sense firmar. Perquè abans hi va haver una moguda amb els *skaters*. I vam acordar venir els dimecres. És una mena d'acord. I bé, els dimecres ja saben que venim nosaltres i no vénen gaire, ja. És a dir, és qüestió de parlar-ho tot” (biker usuari del *skateparc* de la Mar Bella).

Un altre exemple d'acord informal és el que mantenen els practicants de frontó i els de pilota mà al parc de les Aigües:

“A més, ens entenem perfectament, els diumenges i els dissabtes juguen ells al matí [pilota mà navarresos]. I a la tarda, després, juguem nosaltres. Hi ha una bona entesa” (usuari del frontó del parc de les Aigües).

⁵ Per veure una descripció més detallada i exemples d'aquestes xarxes es pot consultar: www.bcn/espaispublics o <http://olympicstudies.uab.es/espaispublics>

Tanmateix, durant les entrevistes, es van fer referències a conflictes i baralles puntuals amb comentaris despectius o de queixa cap a altres grups. Sovint, anaven associats a grups nous i joves (persones d'origen llatinoamericà), a grups als quals tradicionalment se'ls atribueixen etiquetes socials negatives (persones gitanes, per exemple) o a practicants d'esports determinats que es perceben com a invasors (com ara el cas del BMX *freestyle*). Alguns dels responsables entrevistats (funcionaris, educadors socials o de carrer) han expressat alguns temors que, en el futur, els conflictes augmentin a causa de la immigració estrangera, la cultura de les noves generacions i la pràctica de nous esports. Tot plegat pot fer molt complexa la convivència als espais públics.

“[...] D'entrada, la política és que si no surt un conflicte a l'espai públic hi ha certa permissivitat del districte, com si fos qualsevol altre ciutadà. El que passa és que en el futur hi pot haver algun tipus de conflicte, per exemple, amb un altre grup” (tècnic d'esports de districte).

No obstant això, la realitat és que els conflictes que s'han donat fins ara són pràcticament anecdòtics, en comparació amb la constatació d'una convivència harmònica a tots els espais observats. Per tant, pensem que és massa aviat per fer aquests pronòstics i, en el futur, els col·lectius d'usuaris i usuàries de l'espai públic ens podrien sorprendre amb processos d'autoregulació que generin una convivència cívica positiva, tal com han anat fent fins ara.

Un cas de mediació interessant és el que va protagonitzar un tècnic d'esports en relació amb un grup de famílies i amitats d'immigrants equatorians que anaven buscant un lloc de trobada:

“Aquest grup era un dels grups que teníem detectat com a grup que assaltava instal·lacions a la zona de la Vall d'Hebrón. Llavors, un dia van aparèixer per aquí i ens expliquen que volen jugar d'una manera més regulada, sense haver de sortir corrents. I llavors, aprofitem la conjuntura i negociem amb el gestor del camp de futbol de la Clota. Que és un camp que té un nivell d'utilització molt baix, perquè està afectat urbanísticament pel pla de remodelació de la Vall d'Hebrón. Tots els clubs són conscients de la situació i és un camp infrautilitzat. Llavors, parlem amb el gestor que en aquesta última fase de vida del camp poguéssim potenciar-lo per a usos més socials i fins i tot treure un rendiment econòmic, que també era necessari. I bé el gestor està encantat amb ells. Són més complidors que cap,

paguen religiosament, l'ajuden a arreglar el camp quan cal, pactem una quota fora del mercat. Estan pagant uns 500 euros al mes” (tècnic d'esports de Districte).

Com en certa manera ens suggereix aquest cas, la falta d'espais habilitats per a determinades activitats pot motivar l'inici d'algunes tensions i conflictes. Els membres del “Club de Bolos Leoneses Dama de Arintero”, que es reuneixen al parc de Joan Miró, se sentien intimidats per la presència dels equatorians que utilitzaven les pistes de bitlles lleoneses per practicar equavòlei; els skaters solen queixar-se de les destrosses que, segons ells, provoquen els practicants de BMX *freestyle* amb el seu material pesat als *skateparcs*. Un practicant de BMX *freestyle* ens explica la situació d'aquesta manera:

“A nosaltres, el que ens interessaria seria un lloc condicionat, que no fessis mal a la gent que s'hi fica. Nosaltres aquí, vénem els diumenges i hi ha com 50 nens amb els pares fent això de tobogan. I els pares no entenen que això no és per jugar [...] Perquè hi ha mil parcs a Barcelona. I és clar, li dius, t'enfrontes amb el pare, i si li fas mal al fill, imagina't. Doncs és un dels grans problemes. Et veuen gran, et veuen amb barba, et veuen amb la bici i et diuen tu què fas aquí si això és per als nens. Clar la bici no està aquí tan evolucionada com esport [...]. D'altra banda, han fet un skatepark a Premià de Mar que no es pot muntar en bici, i ja t'enfrontes amb els skaters, t'enfrontes amb la policia... On més solem anar és a Mataró, Igualada, i al Prat, on han fet una pista que no es podia muntar en bici, però al final hem aconseguit que es pugui” (biker usuari del skateparc de la Mar Bella”).

Cap a una valoració qualitativa de les xarxes socials de l'esport en l'espai públic

El conjunt de les pràctiques esportives investigades, els espais on es desenvolupen i les xarxes socials que s'hi relacionen ens han ajudat a reflexionar d'una forma més completa sobre conceptes com ara l'esport com a “punt de trobada” i “capital social”, que hem tractat en altres investigacions i que ara podem continuar caracteritzant d'una forma més precisa.

Així, l'esport, vist des de la perspectiva de les xarxes socials, se'ns presenta com un interessant “punt de trobada”, entre altres, per les raons següents:

- Les activitats esportives a l'espai públic, en general, funcionen com un lloc de reconeixement-

conversa, amistat, relació social, més que no pas com un lloc de competició altament reglat o normativitzat. Són, en aquest sentit, altament inclusives.

- L'espai on es desenvolupen, generalment constitueix un lloc informal, un lloc no institucional, gestionat quotidianament pels mateixos practicants, amb unes normatives flexibles i adequades a les seves necessitats. No hi ha gaires requisits formals o burocràtics per practicar l'esport a l'espai públic. Així, podem considerar les pràctiques esportives a l'espai públic com a altament desburocratitzades.
- Els llaços i les relacions entre els participants, generalment són flexibles, encara que existeixen compromisos més o menys duradors. La flexibilitat de les relacions no els treu importància, sinó ben al contrari. La flexibilitat incideix en el fet que les activitats siguin molt adaptatives a l'espai.
- En aquestes activitats hi ha obligacions, però els participants les assumeixen en funció de les pròpies possibilitats.

Aquestes pràctiques esportives i les xarxes socials que s'hi relacionen, també ens poden ajudar a reconèixer noves formes d'organització del capital social en els nostres contextos més pròxims. Així, els grups i xarxes que hem observat no tenen, en general, una estructura de clubs esportius o entitats socials en el sentit tradicional. No tenir aquest tipus d'estructura pot resultar en ocasions una dificultat per al seu reconeixement, (fins i tot per a estudiar-les), però altres vegades resulta un avantatge, atesa la facilitat amb què es prenen acords, la facilitat de funcionament, d'adaptació a circumstàncies canviants. Cal començar a reconèixer aquestes noves formes d'organització del "capital social", especialment per part de les institucions encarregades de gestionar les relacions amb aquestes xarxes.

En la investigació hem detectat també diferents nivells d'organització i d'estructura. Des d'allò que podríem considerar com un primer nivell, en el qual la xarxa és organitzada i desenvolupada per la iniciativa d'un esportista determinat (en diferents espais i esports hem vist que aquest individu ha esdevingut, amb la seva acció, un personatge gairebé llegendari per a la resta de participants que hi han vingut al darrere) passant per un segon nivell, format per les xarxes que funcionen a la manera de preentitats (especialment grups d'immigrants), que s'apleguen en moments determinats per fer activitats i que tenen una estructura interna reconeguda

pels membres del grup, però sense una clara representació externa, organització estatutària. I finalment, un tercer nivell d'organització, format per les xarxes d'esportistes que s'han conegut i han estructurat la seva xarxa a partir de les noves tecnologies de la informació, fins a assolir, en alguns casos, nivells semblants a allò que es coneix com a nous moviments socials urbans, com és el cas de xarxes de patinadors, de *bikers*, *skaters*, etc.

Al costat d'aquests tipus d'organització de les xarxes, continuen havent-hi també les entitats organitzades en el sentit més tradicional, formant en la majoria dels casos clubs esportius, com ara els grups al voltant d'activitats com la petanca, les bitlles lleoneses, la "tanguilla", les bitlles catalanes, etc.

El grau de cohesió interna de les xarxes també varia. Així, ens hem trobat amb xarxes organitzades de forma gairebé jeràrquica, xarxes poc definides, que es fraccionen regularment, però que no desapareixen, sinó que donen origen a noves xarxes, grups, seccions, fins i tot dins del mateix esport i del mateix espai públic, com en les que practiquen l'equavòlei, la petanca, les bitlles catalanes o també les bitlles lleoneses.

Altres xarxes es basen en la mateixa fragmentació, és a dir, en relacions puntuals, interessades, limitades en el temps, com per exemple els patinadors en línia que s'apleguen per patinar, segons la disposició del temps lliure de cada un. La fragmentació ofereix aquí més llibertat.

Un altre punt qualitatiu a ressaltar en aquestes xarxes són els diferents nivells d'arrelament i adaptabilitat al territori. Així, ens trobem amb xarxes com les dels immigrants, que per diverses circumstàncies, de vegades externes, o per decisions pròpies, es van movent d'un lloc a un altre de la ciutat, com ho fan els practicants, per exemple, de l'equavòlei –del Pont de Marina al Pont de Bac de Roda, a La Pau i a la Vall d'Hebrón.

Altres xarxes es troben molt arrelades a un espai determinat, que arriben a considerar com el seu "territori", amb una apropiació temporal d'aquest, fins i tot sense arribar a tenir un sentit de propietat. Aquest pot ser el cas dels que practiquen pilota mà o frontó al Parc de les Aigües, els que practiquen la "tanguilla" al Pont de Bac de Roda o els que practiquen bitlles lleoneses a la Plaça de la Clota.

I, en un altre nivell, ens trobem amb les xarxes relacionades amb els esports postmoderns, que es caracteritzen per la recerca constant de llocs i escenaris nous en funció de les sensacions i reptes que es van generant dins del seu esport.

Conclusions

Creiem que els resultats de la investigació són suficients per indicar i provar l'emergència d'un camp de pràctiques esportives entorn de diferents espais públics, on la importància no es troba en la consecució de determinats resultats esportius de rendiment o preparació física, sinó que rau en la connectivitat social que produeixen. Aquesta connectivitat és conseqüència del caràcter totalment públic amb el qual es practiquen aquestes activitats esportives.

La importància d'aquests esports practicats a l'espai públic resideix en el fet que faciliten i promouen relacions socials, connexions, intercanvis, més que no pas resultats competitius. Acaben així, generant i estructurant xarxes socials de diferents extensions. Per aquest motiu contribueixen a la creació i al desenvolupament de diferents formes de capital social de caràcter urbà.

Pensem que aquestes pràctiques esportives són, en bona part, una conseqüència d'un model de ciutat. En molts casos, la forma en què es practiquen, el tipus de xarxa social que generen i l'impacte que produeixen, són un reflex d'allò que es defineix com a "postmodernitat", és a dir, relacions socials en les quals predomina un caràcter més o menys efímer, pràctiques individualitzades, basades en l'espectacularitat, promogudes per xarxes productives i comercials transnacionals, etc. I, alhora, persisteixen les xarxes més tradicionals, basades en relacions duradores, amb la recreació de pràctiques pròpies d'un origen comú, de jocs de tradicions ancestrals i populars, etc.

Aquestes xarxes socials entorn de l'esport i a l'espai públic ens indiquen també la reactivació de nous tipus de relacions territorials, associades a processos d'apropiació de l'espai públic. Les reivindicacions veïnals durant la transició democràtica dels anys setanta, vuitanta i noranta es basaven en la consecució de serveis per als barris (habitatges de protecció social, centres cívics, de salut, espais verds, transports públics, etc.). Els gestors i portaveus d'aquestes reivindicacions van ser, especialment, les entitats veïnals, que van acabar donant forma i gestionant el que podríem considerar com una primera etapa del "dret a la ciutat". Encara que en molts casos continuen desenvolupant-se aquest tipus de reivindicacions, també comencen a emergir noves formes del "dret a la ciutat". En aquesta fase, ja no són les associacions de veïns o les entitats els principals promotors i interlocutors, sinó que, ara, poden ser un altre tipus de grups, que es constitueixen de formes molt diverses, entorn d'interessos particulars i lluiten i inverteixen els seus es-

forços en reivindicacions d'un altre nivell. Per exemple, en aquest nivell podríem trobar les ONG's, però també l'"Associació Catalana de Surf", que es van mobilitzar per reivindicar el dret a mantenir a la ciutat una ona digna a la platja de la Barceloneta, que finalment va desaparèixer a causa de la construcció d'uns dies de contenció per evitar que els temporals s'emportin la sorra de la platja; o també l'"Associació Amics de la Fuxi" que motivats pel dret a la pràctica de l'escalada a la ciutat, després de llargues negociacions, va aconseguir la supressió de la prohibició i el reconeixement del "Camí de la Foixarda" com a parc públic d'escalada.

Finalment, no podem obviar que tot aquest tipus de reivindicacions respon, al cap i a la fi, al mateix de sempre, al dret a un espai que no sigui només un espai de relacions comercials, de comunicació entre un punt i un altre de la ciutat o un lloc on gastar el temps lliure residual. Perquè la formació d'aquestes xarxes socials entorn d'activitats esportives a l'espai públic són una expressió de resposta a necessitats d'arrel antropològica, com ja va assenyalar, en el seu moment, Léfèbvre (1978):

"Les necessitats socials tenen un fonament antropològic; oposades i complementàries alhora, comprenen la necessitat de seguretat i la d'obertura, la de certesa i aventura, la d'organització del treball i la de joc, les necessitats de previsibilitat i d'improvisació, d'unitat i de diferència, d'aïllament i de trobada, de canvis i d'inversions, d'independència (potser, de solitud) i comunicació, d'immediatesa i de perspectiva a llarg termini. L'ésser humà té també la necessitat d'acumular energies i la de gastar-les, i fins i tot prodigar-les en el joc. Té necessitat de veure, de sentir, de tocar, d'agradar, i la necessitat de reunir aquestes percepcions en un món" (Léfèbvre, 1978, p. 123).

Abans de donar per finalitzades les conclusions de la investigació, ens agradaria també assenyalar algunes de les limitacions importants amb què ens hem trobat. Així, en primer lloc, ens hauria agradat poder assolir un objectiu molt més ampli, com podria haver estat investigar el conjunt de l'estructura i de les xarxes de l'esport informal a l'espai públic de Barcelona. Hem de confessar que, encara que ens va semblar atractiu des del primer moment, ens va resultar també massa ambiciós. Ni per temps, ni per capacitat no hem pogut investigar tots els llocs susceptibles d'investigació. Limitar-nos a un nombre concret d'espais, com han estat 30, ens ha resultat efectiu, encara que potser insuficient quan, alhora, som conscients que en una ciutat com Barcelona hi ha molts

més espais i xarxes que les que nosaltres hem catalogat. També som conscients d'algunes altres limitacions. Així, per exemple, algunes xarxes han estat més investigades que d'altres. També ens hauria agradat poder aprofundir en explicacions i exemples sobre xarxes, com ara les de famílies o les xarxes d'amics formats per iniciativa institucional. També hem seleccionat espais on hi havia xarxes socials, però no hem investigat en espais esportius on no n'hi havia o on, si n'hi va haver, van fracassar per algun motiu; no hem investigat tampoc en espais perfectament equipats des d'un punt de vista esportiu, que mai no van funcionar, com tampoc no hem pogut investigar algunes connexions metropolitanes que algunes de les xarxes socials i dels espais tenen. Un altre límit ha estat el factor temporal que qualsevol investigació sobre espai públic ha d'afrontar. La caducitat dels fets socials a l'espai públic sol ser molt ràpida. Com a prevenció davant d'aquest fet, no hem volgut atrapar allò que és públic en un sentit totalment estàtic, perquè som conscients del seu caràcter impredecible. No obstant això, hem intentat mirar-lo d'una forma sistemàtica i regular, tot intentant de comprendre i aprendre de les seves pròpies dinàmiques. En la nostra investigació queden, doncs, guardades, un bon nombre de preguntes sense resoldre, que esperem que serveixin alhora per incentivar altres treballs posteriors.

Bibliografia

- Barnes, John A. (2004). Clase social y comités en una comunidad isleña noruega. A F. Requena (ed.), *Análisis de redes sociales. Orígenes, teorías y aplicaciones*. Madrid: Siglo XX, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Bott, Elizabeth (1990). *Familia y red social. Roles, normas y relaciones externas en las familias urbanas corrientes*. Madrid: Taurus Humanidades.
- Bourdieu, P. (1988). *La distinción. Criterio y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.
- Camino, X. (2003). Una apropiación informal del espacio urbano a través del deporte: La Fuixarda y la escalada. A X. Medina i R. Sánchez (eds.), *Culturas en juego. Ensayos de Antropología del deporte en España* (pàg. 297-323). Barcelona: Icària-ICA.
- Elías, N. i Dunning, E. (1992). *Deporte y ocio en el proceso de la civilización*. México: Fondo Cultura Económica.
- García Ferrando, M. (2006a). *Postmodernidad y deporte: entre la individualización y la masificación. Encuesta sobre hábitos deportivos de los españoles, 2005*. Madrid: Consejo Superior de Deportes, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- (2006b). Veinticinco años de análisis del comportamiento deportivo de la población española (1980-2005). *Revista Internacional de Sociología* (44), 9-14.
- García Ferrando, M. i Puig, N. (2003). Postmodernity and Inequality in the Sporting Habits of the Spanish Population. A M. Friederici, H.-D. Horch i M. Schubert (eds.), *Sport, Wirtschaft und Gesellschaft*. (pàgs. 53-66). Schorndorf: Hofmann.
- Gutmann, A. (1978). *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
- Heinemann, K. (2002). ¿De qué manera la tecnologización del deporte cambia la cultura del movimiento y el deporte? *Llibre de les actes del Cinquè Congrés de les Ciències de l'Esport, l'Educació Física i la Recreació de l'INEFC-Lleida* (pàg.145-160). Lleida: Institut Nacional d'Educació Física de Catalunya.
- (2003). *Introducción a la metodología de la investigación empírica en las ciencias del deporte*. Barcelona: Editorial Paidotribo.
- Léfèbvre, H. (1978). *El derecho a la ciudad*. Barcelona: Península.
- Laraña, E. (1986). Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas. *Revista de Occidente* (62-63), 5-21.
- Lavega, P. i Olaso, S. (1999). *1000 juegos y deportes populares y tradicionales: la tradición jugada*. Barcelona: Paidotribo.
- Lomnitz, L. (1994). *Redes sociales, cultura y poder*. México: Porrúa.
- Magrinyà, F. (1998). Urbanismo de redes y planeamiento urbano. *Urbanismo II, Tercera época*. Barcelona: Colegio de Ingenieros de Caminos, Canales y Puertos.
- Mandel, R. D. (1986). *Historia cultural del deporte*. Barcelona: Bellaterra.
- Maza, G. (2004). El capital social del deporte. A T. Lleixa i S. Soler, *Actividad física y deporte en las sociedades multiculturales. ¿Inclusión o segregación?* (pàg. 43-56). Barcelona: Editorial Ice-Horsori.
- Molina, J. L. (2001). *El análisis de redes sociales. Una introducción*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- Mosquera, M. J. i Puig, N. (2002). Género y edad en el deporte. A M. García Ferrando, N. Puig, i F. Lagartera (comps.), *Sociología del deporte*. (pàg. 99-132) Madrid: Alianza Editorial.
- Olivera, J. i Olivera, A. (1995). La crisi de la modernitat i l'adveniment de la posmodernitat: l'esport i les pràctiques físiques alternatives en el temps de lleure actiu. *Apunts. Educació Física i Esports* (41), 10-30.
- Pociello, C. (1987). *Sports et société: approche socio-culturelle des pratiques*. París: Vigot
- (1995). *Les cultures sportives*. París: PUF.
- Puig, N. i Heinemann, K. (1992). El deporte en la perspectiva del año 2000. *Papers. Revista de sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona*, (38), 123-142.
- Puig, N. i Maza, G. (coord.) (2008). L'esport en els espais públics urbans. Monogràfic d'*Apunts. Educació Física i Esports* (91).
- Quivy, R. i Van Campenhoudt, L. (1997). *Manual de investigación en Ciencias Sociales*. México: Limusa-Noriega editores.
- Requena, Félix (1994). *Amigos y redes sociales. Elementos para una sociología de la amistad*. Madrid: Siglo XXI, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- (ed.) (2004). *Análisis de redes sociales. Orígenes, teorías y aplicaciones*. Madrid: Siglo XXI, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Sánchez, R. (2003). Los usos del riesgo: el deporte de aventura como configurador de una ética de la contingencia. A F. X. Medina i R. Sánchez (eds.), *Culturas en juego. Ensayos de antropología del deporte en España*. (pàg. 251-274). Barcelona: Icària-ICA.
- (2004). Nuevos usos de la ciudad: actividades lúdico-deportivas y apropiación del espacio urbano. A C. Ortiz (ed.), *La ciudad es para ti. Nuevas y viejas tradiciones en ámbitos urbanos*. Barcelona: Anthropos.